

УДК 33.012.42/43:636.085/087

РИНОК КОРМІВ ДЛЯ ТВАРИННИЦТВА: ШЛЯХИ СТАБІЛІЗАЦІЇ

Л. Гнатишин, д. е. н., професор

ORCID ID: 0000-0003-4425-0514

О. Прокопишин, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-7027-3499

Львівський національний аграрний університет

© Л. Гнатишин, О. Прокопишин, 2021

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2021.03-04.020>

Гнатишин Л., Прокопишин О. Ринок кормів для тваринництва: шляхи стабілізації

Окреслено сучасні проблеми тваринництва та комерційного кормовиробництва, які пов'язані з диспаритетом цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, низькою купівельною спроможністю суб'єктів агробізнесу та населення, впливом рівня світових цін на зерно на процеси ціноутворення у кормовиробництві, слабкою інвестиційною активністю сільськогосподарських товаровиробників, повільною адаптацією учасників ринку кормів до умов функціонування у конкурентному середовищі, дисбалансом попиту і пропозиції. Встановлено чинники, які впливають на розвиток товарного кормовиробництва, зокрема: попит, пропозиція, конкуренція, державний вплив, рівень розвитку інфраструктури. Доведено, що збалансованість перелічених чинників забезпечує нормальне функціонування ринку кормів. Виділено учасників ринку кормів, якими є виробники та споживачі. Визначено характерні ознаки споживачів на ринку кормів. Виділено дві підгрупи виробників корму: підприємства, що спеціалізуються на комерційному виробництві кормів, та агрохолдинги – вертикально інтегровані підприємства, що у своїй структурі мають комбікормове виробництво. Обґрунтовано переваги організації агрохолдингами власного кормовиробництва. Досліджено взаємозв'язок між поголів'ям сільськогосподарських тварин та птиці, утримуваних усіма категоріями сільськогосподарських товаровиробників України, та обсягами виробництва кормів. Перелічено бар'єри, які стримують експорт кормів. Охарактеризовано негативний вплив рівня світових цін на зерно на процеси ціноутворення у кормовиробництві. Наголошено, що здорожчання зерна через високий попит на зовнішньому ринку, у тому числі фуражного, яке використовується у виготовленні комбікормів, суттєво впливає на ціни м'яса, яєць та загалом багатьох харчових продуктів. Змодельовано схему функціонування ринку кормів. Зазначено, що ефективне функціонування ринку кормів можливе за умови достатнього платоспроможного попиту споживачів та координації пропозиції за допомогою використання таких інструментів впливу: маркетингу, інституційного забезпечення, державної підтримки, кооперації та кластеризації. Для стримування здорожчення кормів, ціна на які формується під впливом світових цін на зерно, окремою сферою державного впливу має стати квотування експорту зернових.

Ключові слова: корми, ринок, тваринництво, попит, пропозиція, виробники корму, споживачі корму.

Hnatyshyn L., Prokopyshyn O. Market of fodder for animal husbandry: ways of stabilization

The article outlines problems of animal husbandry and commercial fodder production, which are caused by the disparity of prices for agricultural and industrial products, low purchasing capacity of business entities and population, impact of the level of world prices for grain on the processes of pricing in fodder production, weak investment activity of agricultural producers, slow adaptation of the fodder market participants to the conditions of the competitive environment performance, misbalance of demand and supply. The authors of the research name the factors influencing development of commercial fodder production, particularly demand, supply, competition, state impact, level of infrastructure development. It is confirmed that harmony of all above-mentioned factors secures appropriate performance of the fodder market. The research identifies participants of the fodder market, including producers and consumers, and defines the consumers'

characteristics at the fodder market. The researchers distinguish two subgroups of fodder producers: enterprises, specializing in commercial fodder production and agroholdings, i.e. vertically integrated enterprises, possessing mixed fodder production in their structure. The work justifies the advantages of personal fodder production organization by agroholdings. The article examines relations between the livestock of agricultural animals and poultry, bred by all categories of agricultural producers in Ukraine, and the volume of fodder production. The obstacles preventing fodder export are named. Negative impact of the level of world prices for grain on the pricing processes in fodder production are identified. It is stressed that the increased price for grain because of a high demand at the foreign market, including fodder grain that is used for fodder production, significantly effects the prices for meat, eggs and many other food products. The authors of the article present a modeled scheme of the fodder market performance. It is determined that efficient performance of the fodder market is possible under a sufficient solvent demand of consumers and coordination of supply by using such impact tools as marketing, institutional supply, state support, cooperation and clusterization. To prevent the rise of prices for fodder that is influenced by the world prices for grain, the state should control the sphere by setting quotas for grain export.

Key words: *fodder, market, animal husbandry, demand, supply, fodder producers, fodder consumers.*

Постановка проблеми. Ефективному розвитку тваринництва сприяє організація повноцінної годівлі сільськогосподарських тварин. Підвищення продуктивності тварин та зниження собівартості продукції тваринництва значною мірою залежать від науково обґрунтованої годівлі, оскільки у структурі матеріальних витрат сільськогосподарських підприємств близько 22 % становлять витрати на корм, а у фермерських господарствах цей показник сягає 7 % (Ібатуллін, 2017, с. 13; *Сільське господарство України: стат. зб. за 2020 рік, 2021, с. 124*).

Розвиток кормовиробництва для сільськогосподарських тварин в Україні невід’ємний від світових тенденцій та вимагає кропіткої праці й рішучих кроків з дерегуляції ринку кормів. Оскільки сьогодні в Україні тваринництво розвивається у двох секторах сільськогосподарських товаровиробників, корпоративному та індивідуальному, то суб’єктами ринку кормів є всі категорії сільськогосподарських підприємств, господарства населення і підприємства, які займаються комерційним виробництвом кормів для тваринництва. Водночас структурні та галузеві перекося у вітчизняному аграрному секторі є передумовою висококонкурентного ринкового простору, у якому і тваринницькі господарства, і підприємства з виробництва кормів повинні провадити ефективний бізнес. За таких умов усім суб’єктам ринку кормів потрібно

вибудовувати підходи і втілювати принципи, які б забезпечили зростаючу конкурентоспроможність, зокрема й на зовнішньому ринку.

Отож, з огляду на сучасні проблеми тваринництва та комерційного кормовиробництва, які пов’язані із диспаритетом цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, низькою купівельною спроможністю окремих суб’єктів агробізнесу та населення, слабкою інвестиційною активністю сільськогосподарських товаровиробників, повільною адаптацією сільськогосподарських підприємств до умов функціонування у конкурентному середовищі, є потреба у додаткових дослідженнях ринку кормів, перегляді наявних механізмів та інструментів формування кормової бази сільськогосподарських товаровиробників на засадах партнерських взаємин між учасниками ринку кормів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Априорі економіка може бути ефективною за умови, що вона функціонує за ринковими законами, де існують конкуренція, вільний потік товарів та інформації, пануючими є економічна свобода та рівність усіх господарських суб’єктів. Тому питання ринку як економічної категорії покладено в основу дослідження низки вітчизняних науковців.

У працях учених категорія ринку – багатоаспектна та багатоваріантна. Дудар В. Т. (2008) відстоює ідею, що ринок – це

ефективний механізм задоволення потреб товаровиробників і запитів споживачів, а його основна властивість – те, що він – чутливий регулятор і координатор системи комерційних зусиль підприємців, спрямованих на виготовлення і реалізацію конкурентоспроможних товарів і послуг. При цьому як на будь-який товарний ринок, на ринок кормів впливають різні макро- та мікроекономічні чинники. Основними з них, що визначають перспективи розвитку товарного кормовиробництва, є: чинники попиту; чинники пропозиції; чинники конкуренції; чинники державного впливу на розвиток галузі; чинники інфраструктури (Вороньцька, Скрипчук та Кравчук, 2018, с. 13).

Беззаперечна роль держави у регулюванні ринкових відносин, зокрема й на ринку кормів. Науковці виокремлюють прогалини у цій сфері, зокрема зазначаючи, що вектори державного впливу концентруються переважно на розробці недосяжних програм розвитку ринку, питаннях реєстрації і сертифікації кормової продукції та її компонентів, оминаючи регуляторні механізми відновлення внутрішнього попиту на комбікорми та стимулювання експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю (Нікішина, 2015, с. 134). Водночас безапеляційна позиція, що рівень розвитку кормовиробництва має стратегічне значення для відродження тваринництва – галузі, яка є ключовим компонентом економічної самостійності і продовольчої безпеки України (Грабчук та Бугайчук, 2017, с. 287). Тож серед напрямів розвитку вітчизняного товарного кормовиробництва як перспективну організаційну структуру виділяють кластерну систему (Кропивко, 2015, с. 36).

Постановка завдання. Наше завдання – з'ясувати тенденції та основні параметри вітчизняного ринку кормів, ідентифікувати сукупність проблем його розвитку та сформулювати рекомендації щодо застосування регуляторних заходів, орієнтованих на вирішення проблемних питань функціонування ринку кормів.

Методика дослідження та матеріали. Комплексне використання сукупності методів

наукового пізнання дало змогу сформулювати теоретичні та прикладні аспекти дослідження розвитку ринку кормів та його ролі у формуванні ресурсного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Системний метод дослідження використано для декомпозиції ринку кормів, виявлення механізмів взаємодії його елементів. Методи індукції та дедукції – для узагальнення явищ і процесів, пов'язаних із розвитком вітчизняного ринку кормів; абстрактно-логічний – для виявлення характерних ознак споживачів на ринку кормів; порівняння – для встановлення тенденцій виробництва кормів та кількості поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, утримуваних усіма категоріями сільськогосподарських товаровиробників України; моделювання – для формування схеми функціонування ринку кормів; графічний – для наочного подання матеріалів дослідження. Інформаційною основою дослідження є: офіційні дані Державної служби статистики України; наукові праці вітчизняних учених; інтернет-джерела; особисті спостереження авторів.

Виклад основного матеріалу. У економічному сенсі ринок є специфічною сферою обміну товарами і послугами, де виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу товарів, їх просуванням від виробника до споживача. Відповідно до цього ринок можна характеризувати як механізм задоволення потреб виробників і споживачів.

Належне функціонування ринку кормів – це передусім збалансованість його елементів, досягнення відповідної рівноваги, зокрема попиту і пропозиції. Внаслідок цього створюються вигідні умови як для виробників кормів, так і споживачів – сільськогосподарських товаровиробників, які займаються тваринництвом. Пропозицію на ринку кормів визначає обсяг виробництва фуражного зерна та об'ємистих кормів; продуктів переробки комбікормової, борошномельної, цукробурякової та олієжирової промисловості. Цей перелік доповнюють продукти хімічної промисловості – кормові добавки. При цьому виробники кормів постачають на

ринок корми в такій кількості й такої якості, на які є попит серед споживачів. Попит на корми формується під впливом багатьох чинників, серед яких основний – ціна (цінова еластичність попиту). Важливе значення також мають кількість покупців на ринку; очікувані зміни цін; рівень доходу конкретної категорії споживачів, який формує купівельну спроможність як сільськогосподарських товаровиробників, так і господарств населення тощо.

Отож, основними складовими елементами ринку кормів, як і будь-якого іншого, є попит і пропозиція. Їхня варіація зумовлює зміни як у рівні виробництва кормів, так і в їх споживанні. Пропозиція на ринку кормів залежить від сукупності чинників і формується переважно за рахунок вітчизняного виробництва та частково імпорту.

Попит на продукцію товарного кормовиробництва формують кілька груп споживачів, які за рівнем організації виробництва та масштабами діяльності можна класифікувати на групи. Виробники тваринницької продукції – найбільша за кількістю група

учасників ринку кормів. В Україні цю групу утворюють дві підгрупи. Передусім це основні товарні виробники, яких представляють сільськогосподарські підприємства різних типів та розмірів, у тому числі сімейні ферми. Другу підгрупу виробників продукції тваринництва утворюють господарства населення. Наразі недостатньо сформованою, але досить динамічною є третя група учасників ринку кормів, яку утворюють посередники. Вони виконують різні функції залежно від місця, яке посідають у ланцюгу доведення кормів від виробника до споживача. Особлива роль при цьому належить гуртовим ринкам. Кожна група споживачів на ринку кормів наділена специфічними характеристиками попиту та можливостями їх реалізації (рис. 1).

Наші дослідження вказують, що на розвитку ринку фуражного зерна та комбікормів позначаються всі категорії виділених споживачів. Натомість на ринку грубих та соковитих кормів попит визначають лише фермерські господарства та крупні тваринницькі комплекси, які входять до складу агрохолдингів.

Група споживачів	Характеристики попиту	Шляхи задоволення попиту
Господарства населення	Невисокий попит переважно на фуражне зерно і комбікорм	Одноосібне придбання кормів у невеликих обсягах
Сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, сімейні ферми	Попит на всі види кормів залежить від розміру господарства за ознакою землекористування, структурою земельних угідь	Придбання через аграрні біржі, ринки с/г продукції Самостійне виробництво Виробництво у кооперативах
Крупні тваринницькі комплекси, що входять до складу агрохолдингів	Стабільний і високий попит на всі види кормів	Придбання на ринку Виробництво на одному з вертикальних рівнів агрохолдингу

Рис. 1. Характеристики споживачів на ринку кормів

Джерело: власна розробка авторів

Найрозвиненішою складовою товарного кормовиробництва у світі й Україні зокрема є виробництво концентрованих кормів – фуражного зерна, комбікорму, шроту, макухи. Залежно від напрямку тваринництва, яким займаються сільськогосподарські товаровиробники, вони формують попит на окремі види продукції товарного кормо-

виробництва. Так, виробники молока і м'яса великої та малої рогатої худоби генерують попит на зелені та грубі корми, а також сінаж, силос та комбікорми для великої рогатої худоби. Водночас їх менше цікавить фуражне зерно. Виробники м'яса свинини надають перевагу комбікормам та преміксам для свинарства. А виробники яєць та м'яса

свійської птиці переважно купують фуражне зерно та комбікорми для птиці. При цьому зауважимо, що вплив усіх груп і категорій споживачів на ринок кормів залежить не від їхньої кількості, а від кількості поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, яку вони утримують.

Інтенсивне нарощування усіма категоріями сільськогосподарських товаровиробників поголів'я свиней і птиці впродовж 2012–2013 років (рис. 2) сприяло активному збільшенню обсягів кормовиробництва у цей період. Проте сьогодні пропозиція кормів на вільному ринку переважає попит. Основним стримувальним чинником розвитку є динаміка у тваринництві, яка хоч і позитивна, проте не витримує тих темпів, на які розраховували інвестори, коли будували нові заводи з виробництва корму для сільськогосподарських тварин.

Корми для тваринництва в Україні виготовляють дві підгрупи товаровиробників – підприємства, що спеціалізуються на комерційному виробництві кормів, та агрохолдинги, які в організаційній структурі мають цехи з виробництва корму для сільськогосподарських тварин. Спеціалізовані підпри-

ємства з виробництва корму є окремою групою учасників ринку кормів. Корми виробляють як великі, так і малі підприємства, які базуються на різних формах власності. Ферми, що не мають свого виробництва комбікормів, змушені купувати їх за ринковими цінами. Дефіцит оборотних коштів обмежує можливості невеликих господарств у придбанні кормів. Тому фермери часто використовують для годування тварин зернофураж у чистому вигляді або у вигляді простих зернових сумішей, що знижує продуктивність худоби і конверсію корму, а отже, підвищує собівартість виробництва.

Структура виробництва комбікормів в Україні відповідає напрямам розвитку тваринництва. Найдоступнішою для населення продукцією нині є курячі м'ясо і яйця, оскільки платоспроможний попит наших громадян поки що не дає змоги активно купувати яловичину і свинину. З огляду на таку економічну ситуацію поголів'я курей має перемінну динаміку, а поголів'я свиней і великої рогатої худоби невпинно знижується. Відтак зростає випуск комбікормів для відгодівлі птахів і поступово спадає виробництво корму для годівлі свиней (див. табл.).

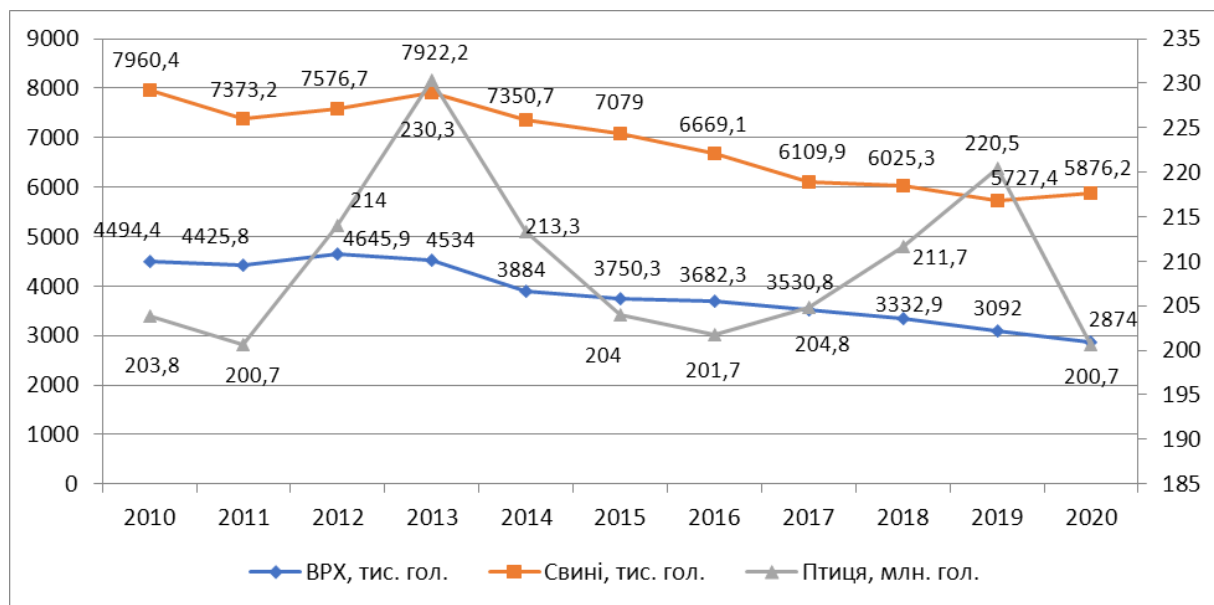

Рис. 2. Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці, утримуваних усіма категоріями сільськогосподарських товаровиробників України
 Джерело: побудовано згідно з (Сільське господарство України: стат. зб. за 2020 рік, 2021, с. 124)

Таблиця

Виробництво готових кормів для сільськогосподарських тварин, тис. т

Види кормів	Рік							2019 р. до 2013 р., %
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Корми готові (крім преміксів) для годівлі свиней	1388,6	1391,0	1401,9	1210,3	1226,1	1231,8	1235,9	89,0
Корми готові (крім преміксів) для годівлі ВРХ	717,3	719,8	729,6	782,3	724,3	701,4	744,1	103,7
Корми готові (крім преміксів) для годівлі свійської птиці	3835,3	3936,9	3895,2	3898,7	4091,2	4534,0	4322,2	112,7

Джерело: розраховано згідно з (Сільське господарство України: стат. зб. за 2020 рік, 2021, с. 64)

Упродовж 2013–2018 років обсяг виробництва корму для свійської птиці стабільно зростав. Нарощування відбувалося разом з інтенсивним розвитком промислового птахівництва та переходом малих виробників на прогресивні технології в годівлі: замість незбалансованих рослинних сумішей вони почали використовувати комбікорми. Проте зменшення виробництва корму у 2019 році пов'язане із скороченням попиту на цю продукцію через різке зменшення того року поголів'я свійської птиці – на 19,8 млн гол., порівняно із 2018 роком.

Сільськогосподарська продукція – сировина для подальшої переробки та виробництва корму спеціалізованими підприємствами. Динаміка валового збору зернових культур свідчить про наявність в Україні потужної сировинної бази для розвитку комбікормової промисловості. У 2020 році порівняно із 2010 роком обсяги зернового виробництва зросли на 65,3 %. Упродовж 2010–2020 років серед зернофуражних культур найбільше зросли валові збори кукурудзи – у 2,5 рази. На тлі перманентного зростання виробництва кукурудзи відповідно до потреб експортного попиту, спостерігаємо тенденцію зменшення виробництва інших зернофуражних культур, що обумовлено скороченням внутрішнього споживання. Так, за досліджуваний період виробництво ярої пшениці зменшилось на 2,6 %, жита – на 1,7 %,

ячменю – на 10,0 % (Сільське господарство України: стат. зб. за 2020 рік, 2021, с. 79, 90).

Серед підприємств, що спеціалізуються на комерційному виробництві комбікормів і не входять до складу агрохолдингів, провідні позиції на ринку посідає група компаній «Єдність», що має у своїй структурі сім виробничих підприємств. Останній завод групи компаній було введено в експлуатацію восени 2014 року з можливістю виробництва 180 тис. тонн комбікормів на рік. Іншим потужним гравцем на ринку є ПрАТ «Київ-Атлантик Україна» – 90 тис. тонн гранульованих комбікормів на рік. Крім того, на ринку присутні й інші гравці: «Цехаве Корм ЛТД», ГК «АгроВетАтлантик» та ін.

У структурі комбікормового виробництва найбільша частка припадає на продукцію для птиці (близько 56 %) і свиней – 20 %, 11 % кормів виготовляється для великої рогатої худоби, і 12% – для інших тварин. Оскільки понад половину всіх комбікормів продають для птахівництва, ринок дуже чутливий до того, що відбувається у цій галузі. Нині тут спостерігаються брак молодняка птиці через зупинку підприємств на сході країни та утруднення логістики з племінними птахофабриками в анексованому Криму. Деякі потужні виробники курячого яйця через це суттєво скорочують стада. Бройлерний напрям функціонує винятково за рахунок великих операторів, які

мають власні племінні стада. Водночас у свинарстві також відбувається консолідація ринку, через що закриваються малі мало-ефективні господарства та нарощується виробництво свинини у складі великих господарств та агрохолдингів (Гнатишин, 2019, с. 162; Прокопишин, 2019, с. 13).

Перспективною та незаповненою нішею для кормовиробників залишаються індивідуальні господарства населення. На сьогодні там усе ще вирощують велику кількість худоби, птиці та свиней на незбалансованих раціонах. Негативним фактором, що стримує розвиток цього ринку, є низька культура використання комбікормів. Отримуючи зерно як оплату за земельні та майнові паї, населення цільним згодовує його птиці, або, у кращому випадку, перемелює фуражне зерно на дерть. Тому популяризація знань щодо складання рецептур для різних груп тварин і птиці, розрахунку конверсії корму, скорочення термінів вирощування тварин – актуальне для виконання кормовиробниками завдання. У цьому слід вбачати перспективу збільшення попиту на продукцію товарного кормовиробництва. Проте, на нашу думку, досить ризиковано для суб'єктів товарного кормовиробництва розраховувати винятково на ринок господарств населення.

Експорт кормів для сільськогосподарського тваринництва також обмежений. Сьогодні Україна експортує корми в Молдову, Грузію, Туркменістан. Попри високу конкурентоспроможність вітчизняних кормів, європейський ринок для України закритий, оскільки у європейських країнах із розвиненими тваринництвом і птахівництвом працює велика кількість місцевих виробників кормів. Розвинута інфраструктура сучасних зарубіжних інноваційних виробництв забезпечує високу конкурентоспроможність продукції кормовиробництва. Тому на зовнішньому ринку конкуренція дуже сильна.

Сьогодні вітчизняне товарне виробництво кормів перебуває у стагнаційному стані. Попри означені причини, ще є низка негативних чинників на динамічність розвитку ринку кормів. За останні вісім років вартість кормів в Україні зросла у п'ятеро (Latifundist.com, 2021). Стрімке здорожчання

покупних кормів через зростання цін на зерно безумовно призводить до збитковості тваринництва. Темпи підвищення реалізаційних цін на продукцію тваринництва не покривають повною мірою інфляційне зростання витрат на її виробництво навіть у господарствах із високими показниками продуктивності тварин. За таких умов без суттєвого збільшення відпускних цін на яловичину та свинину тваринництво і надалі залишатиметься збитковим. При цьому ціни на продукцію птахівництва фактично прив'язані до купівельної спроможності населення, яка була й зостається низькою.

Особливо занепокоєні такою ситуацією середні та дрібні сільськогосподарські підприємства – виробники курятини і свинини. Ситуація із зростанням цін на зерно і корми змушує їх переглядати бізнес-стратегії у напрямку зменшення поголів'я тварин і птиці, або взагалі відмови від такого напрямку діяльності (Kurkul.com, 2020). Виникає дилема, коли частка вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, які займаються рослинництвом, отримує стабільні прибутки від експорту зерна, а інші готуються «згортати» своє виробництво. Здорожчання зерна через високий попит на зовнішньому ринку, у тому числі фуражного, яке використовують у виготовленні комбікормів, суттєво позначається на цінах на м'ясо, яйця та інші продукти. Адже вартість комбікорму становить 65–70 % у структурі собівартості продукції птахівництва та свинарства (Kurkul.com, 2020). За умови високого попиту на зерно за кордоном внутрішня пропозиція скорочується, що є додатковим поштовхом до зростання ціни на збіжжя. Тому неконтрольований експорт кукурудзи і зерна опосередковано є причиною стагнації у комерційному кормовиробництві та збитковості тваринницької галузі. При цьому типові ситуації, коли учасники внутрішнього ринку зернових створюють штучний дефіцит. Це своєю чергою підвищує цінові пропозиції з боку експортерів, виробників та споживачів кормів.

У таких умовах дрібним і середнім виробникам курятини і свинини важко конкурувати не лише на зовнішніх ринках, а й

навіть з великими компаніями всередині країни. Щороку кількість сільськогосподарських підприємств, що утримують свиней, зменшується на 200–500 одиниць. Сектор залишають невеликі оператори з поголів'ям менше ніж 2 тис. гол. (Гнатишин, 2019, с. 163). Це переважно сільськогосподарські підприємства, які вирощують свиней ситуативно (наприклад, при очікуванні сприятливих цін на ринку), відчувають проблеми з обіговими коштами, не інвестують у заходи підвищення біобезпеки та ефективності виробництва, тож є неконкурентоспроможними. Скорочення промислового поголів'я свиней у країні може призвести до послаблення пропозиції м'яса та його здорожчання не лише під час закупівлі, а й у роздрібній торгівлі.

Попри те, за рахунок нарощування власних стад і поголів'я свиней та птиці майже всі агрохолдинги впродовж останніх років збільшують виробництво кормів. Найбільшими виробниками комбікормів в Україні є підприємства, що входять до складу великих тваринницьких комплексів, зокрема: Філія «Внутрішньогосподарський комплекс по виробництву кормів» ТОВ «Вінницька птахофабрика», ПАТ «Миронівський завод з виробництва круп і комбікормів», ПрАТ «АПК-Інвест», ТОВ «Ясенвіт». Здебільшого агрохолдинги розгортають такий напрям діяльності, щоб забезпечити кормами власне виробництво. Лівову частку комбікормів (понад 60 %) виробляють великі оператори ринку – вертикально інтегровані підприємства, що у своїй структурі мають комбікормове виробництво: МХП, ТОВ «Комплекс «Агромарс», корпорація «Агро-Овен», ГК «Аграрний Холдинг Авангард», ГК «Інтер-Агросистеми», птахокомплекс «Дніпровський» (Pro-Consulting, 2019). Майже всю вироблену кормову продукцію вони спрямовують на забезпечення власних потреб. Отож, комбікормове виробництво в них стабільне і передбачуване, а обсяги залежать від обсягів виробництва тваринницької та птахівничої продукції всередині агрохолдингу. Перелічені компанії мають великі тваринницькі комплекси, які вимагають постійного і планового забезпечення

кормами. Використовувати комбікорми власного виробництва для агрохолдингів економічно вигідніше, ніж купувати їх. Особливо це стосується підприємств із великими обсягами їх споживання. Окрім того, використання власних кормів забезпечує впевненість у походженні сировини та якості продукції.

Ринок кормів для сільськогосподарських тварин локальний і є певною системою товарно-грошових відносин, спрямованих на виробництво та реалізацію кормів сільськогосподарським товаровиробникам для забезпечення відтворення в галузі тваринництва. При цьому слід пам'ятати, що ринок кормів охоплює сферу обміну товарами між сільським господарством та іншими суб'єктами макросередовища – підприємствами, що здійснюють комерційне виробництво кормів. Локальний характер ринку кормів передбачає врахування його регіональних особливостей. Це спричинено передусім географічними, кліматичними та економічними особливостями різних регіонів України, зокрема регіональним характером тваринництва, а відтак – потребою у конкретних видах кормів. Ознака локальності передбачає, що більшість вироблених кормів споживається в конкретному регіоні, де для цього створюється відповідна інфраструктура. Енергетичні проблеми і значні транспортні витрати сприяють певній замкнутості регіональних ринків кормів.

У сегменті виробництва комбікормів і преміксів найбільшу кількість великих виробників розміщено в Центральній Україні. Також частина перебуває в Західній Україні, але частка їхнього виробництва менша. Основною причиною є транспортна близькість до найбільших тваринницьких підприємств. Найбільшими споживачами комбікормів і преміксів для свиней і великої рогатої худоби є підприємства і домогосподарства Західного регіону. Це можна пояснити географічними, кліматичними і галузевими особливостями, адже в Західній Україні промисловість розвинена слабше.

Найважливішою властивістю ринку кормів є те, що він – чутливий регулятор і координатор системи комерційних зусиль як агрохолдингів, так і суб'єктів товарного вироб-

ництва кормів, спрямованих на виготовлення і реалізацію конкурентоспроможної кормової продукції. Результатом цього є одержання достовірної споживацької оцінки виготовленого чи запропонованого для реалізації корму. Відтак ефективне функціонування ринку кормів можливе за умови достатнього платоспроможного попиту споживачів та координації пропозиції за допомогою використання таких інструментів впливу: маркетингу, інституційного забезпечення, державної підтримки, кооперації та кластеризації (рис. 3).

Інституційне забезпечення першочергово має сприяти створенню умов для розвитку повноцінної інфраструктури ринку кормів та наявності достатніх механізмів реалізації антимонопольного законодавства для здатності усіх суб'єктів ринку кормів бути рівноправними конкурентами та впливати на формування цін на кормову продукцію. Механізм державної допомоги

має передбачати максимальне усунення людського чинника з розподілу коштів.

Маркетингова інформаційна система кормовиробництва повинна бути скерована на задоволення потреб споживачів за одночасної ефективної діяльності усіх структур ринку кормів, базуватися на глибокому аналітичному вивченні ринку кормів, характеризуватися наявністю і доступністю всебічної інформації про ринок кормів з подальшими фінансовими впливами для його експансії. Кооперація та кластеризація мають бути додатковою запорукою підвищення ефективності діяльності усіх суб'єктів ринку кормів та врегулювання залежностей між попитом і пропозицією. При цьому перспективнішими є ті підприємства з виробництва корму для сільськогосподарських тварин, які здатні швидко переналагоджувати виробництво залежно від потреб замовника та випускати широкий спектр кормів за різними рецептурами для різних груп тварин і птиці.

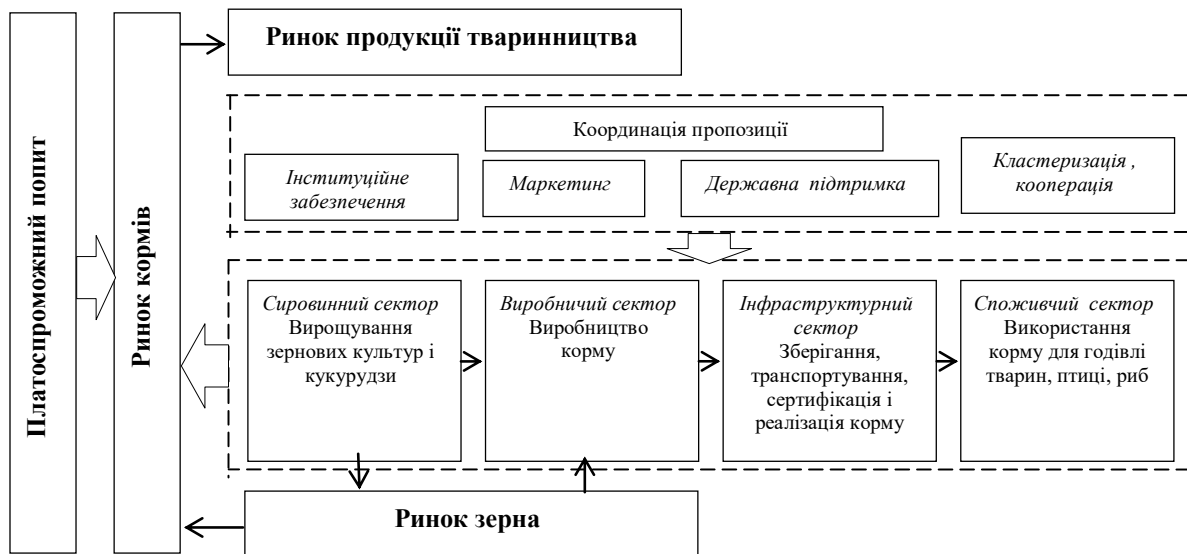

Рис. 3. Модель функціонування ринку кормів

Джерело: власна розробка авторів

Висновки. Ринок кормів є сферою обміну товарами і послугами, де виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу кормової продукції, її просуванням від виробника кормів до споживача. Ринок кормів – віддзеркалення тенденцій у тваринництві та птахівництві, що впливає на ціноутворення в галузі.

Характерна ознака сучасного ринку кормів – нестабільна залежність між попитом і пропозицією. Досягнення відносної рівноваги залежатиме передусім від загального економічного зростання, підвищення рівня платоспроможного попиту споживачів, активної ролі ринкових інституцій та належного функціонування механізмів координації

пропозиції. Ефектом регульованого ринку кормів є зменшення амплітуди зміни зв'язків між попитом і пропозицією, а також стабілізація поголів'я сільськогосподарських тварин.

Орієнтація винятково на внутрішній попит та жорстка конкуренція з агрохолдингами і локальними виробниками – передумова неефективного використання виробничого потенціалу комбікормового ринку, перефільювання та банкрутства спеціалізованих підприємств, скорочення податкових надходжень, що не відповідає національним інтересам і потребує державного втручання. Важливе значення для розвитку ринку кормів має прямий (пільги для комерційних виробників кормів, фінансування лізингу обладнання для нових кормовиробничих підприємств тощо) та непрямий вплив держави у формі державної підтримки

тваринництва. Для стримування здорожчання кормів, ціна на які формується під впливом світових цін на зерно, окремою сферою державного впливу має стати квотування експорту зернових.

Перспективність ринку кормів зумовлена застосуванням недосконалих технологій, застарілої техніки, суттєвими втратами продукції і, як наслідок, високою собівартістю їх виробництва у кормоцехах сільськогосподарських товаровиробників. Брак земельних площ для вирощування кормових культур, подекуди невеликі потреби сільськогосподарських товаровиробників у кормах, недоцільність придбання та обслуговування дороговартісної кормозбиральної техніки і обладнання для виробництва кормів підкреслюють зацікавленість споживачів у розвитку ринку кормів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Воронецька, І. С., Скрипчук, Н. А. та Кравчук, О. О., 2018. Перспективи розвитку товарного кормовиробництва в Україні. *Агросвіт*, 3, с. 12–18.
- Гнатишин, Л. Б., 2019. Тенденції галузі свинарства в організаційній структурі аграрного виробництва. *Інфраструктура ринку*, 33, с. 160–165.
- Грабчук, І. Ф. та Бугайчук, В. В., 2017. Пріоритетні напрямки розвитку кормової бази. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 16, с. 287–290.
- Дудар, В. Т., 2008. *Формування і розвиток ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції*. Кандидат наук. Тернопільський національний економічний університет.
- Ібатуллін, М. І., 2017. Кормозабезпечення, як основа ефективного свинарства в Україні. *Економіка та держава*, 10, с. 13–16.
- Кропивко, М. М., 2015. Розвиток кормовиробництва в господарствах населення. *Економіка АПК*, 11, с. 35–44.
- Нікішина, О., 2015. Вітчизняний ринок кормової продукції. *Вісник КНТЕУ*, 2, с. 133–148.
- Прокопишин, О. С., 2019. Забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств птахівництва. *Вісник Сумського Національного аграрного університету: економіка та менеджмент*, 1, с. 11–15.
- Сільське господарство України: статистичний збірник за 2020 рік*, 2021. Київ: Державна служба статистики України.
- Kurkul.com, 2020. *Чому дорожчають корми і що з цим робити?* [онлайн] Доступно: kurkul.com/spetsproekty/918-chomu-dorojchayut-kormi-i-scho-z-tsim-robiti [Дата звернення 09 жовтня 2021].
- Latifundist.com, 2021. *Неконтрольований ріст цін на зерно – головна проблема ринку комбікормів* [онлайн] Доступно: latifundist.com/interview/601-nekontrolovaniy-rst-tsn-na-zerno--golovna-problema-rinku-kombkormv-maksim-nedashkivskij [Дата звернення 07 жовтня 2021].
- Pro-Consulting, 2019. *Аналіз ринку комбікормів і преміксів України: що їмо, те й годуємо*. [онлайн] Доступно: pro-consulting.ua/ua/pressroom/analiz-rynka-kombikormov-i-premiksov-ukrainy-chto-kushaem-to-i-kormim [Дата звернення 10 жовтня 2021].

Стаття надійшла 18.10.2021

